

קונטרס השאור הצרפתי

היום מייצרים בצרפת שאור שמערבים בו קצת אלכוהול של סתם יינם לעשיית השאור, והיות שהבתי חרושת מוכרים את השאור בכל צרפת, וכן שולחות למדינות אחרות, והשאלה נוגעת להרבה אלפי בני ישראל, נתחתי קצת את הענין, לברר צדדי הספק והחששות.

יחיאל בראנד סרסל
J. Brand
bis Av. du château 16
Sarcelles 95200

תוכן

- אות א) המציאות איך מייצרים את השאור, והנידונים שנדון.
- אות ב) יבואר ענין דם שנהפך למוסק, לדעת הרבנו יונה.
- אות ג) יבואר דעת הרא"ש שחולק על הרבנו יונה.
- אות ד) איך לדון בענינו.
- אות ה) יבואר ענין כשירה שינקה מן הטריפה
- אות ו) אם יש דמיון לשאור שלנו.
- אות ז) יבואר סברא שהשאור יאסר מכח סברא מיוחדת.
- אות ח) ראייה לסברא הנ"ל.
- אות ט) יבואר אם הותר מחמת שהאלכוהול נפסל לאכילה.
- אות י) אם בגלל הוספת האמוניאק נקרא אינו ראוי לאכילה
- אות יא) בענין שאור ותבלין שסופם לתקן.
- אות יב) יבואר אם יש אצלנו ביטול של יין במים.
- אות יג) בענין מה שיעור ביטול של יין בתוך משקים ובתוך מים.
- אות יד) אם מותר מצד שהאלכוהול נותן טעם לפגם בתוך מי הסלק.
- אות טו) יבואר אם יש היתר על יצירת השאור מדין זה וזה גורם
- אות טז) אם שאור האסור בטל בשאור של היתר, ובענין קמא קמא בטל.
- אות יז) אם שאור בשאור נקרא יבש ביבש ליבטל ברוב, או לח בלח וצריך ששים.
- אות יח) אם מותר להשתמש עם השאור לאפיה, או אסור מדין אין מבטלין איסור.
- אות יט) אם יש אצלנו חשש של חנ"ן.

אות כ) גוי שאופה פת, אם מותר לקנות ממנו.

אות כא) האם דברי החת"ס בשמן שנעשה מחרצנים של סתם יין שייכים אצלנו.

אות א

המציאות הוא בערך כך, מערבין פסולת של אלכוהול של סתם יין עם מי סלק ומים, ושמים עליו פטריה שקוראים *saccharomyces cerevisiae*, והפטריה הזאת מתרבה, שאוכל את הסוכר שבתוך האלכוהול והסלק, והכל מתהפך לשאור.

כדי לדעת את הדין של השאור הזה, נדון בכמה דברים, ועל כמה ציורים. אילו היה השאור צומח על גבי אלכוהול האסור לבד, יש לדון, על דבר אסור שמתהפך ונעשה דבר אחר, אם הותר או לא. ויש לדון אם נאסר השאור מצד שהאלכוהול האסור מעמיד את השאור. וזה אם השאור צומח ע"ג יין שראוי לשתייה. ואם צומח ע"ג אלכוהול שלא ראוי לשתייה, יש לדון אם כבר נתבטל שם אוכל מיניה או לא. ואם צומח על אלכוהול רק בצירוף עם סלק, יש לדון בענין זה וזה גורם, ובענין ביטול, וחנ"ן. ואם חלק בתוך השאור נאסר, יש לדון אם מותר להשתמש בשאור או לא, אם חלק האיסור בטל או לא, ואם יש איסור של אין מבטלין איסור. ואם גוי השתמש, מה דינו של הפת, אם נאסר מצד שדרכם של עכו"ם לערב דבר אסור.

אות ב

הרבינו יונה, מובא ברא"ש מס' ברכות פ"ו ס' לה התיר את המוסק *Musc* באכילה. וז"ל הרא"ש: י"א שהמושק הוא זיעת חיה, ונכון יותר שחיה ידועה היא שיש לה חטוטרות בצוארה ומתקבץ שם תחילה כעין דם ואחר כך חוזר ונעשה מושק, והר"ז הלוי ז"ל היה אוסר לאוכלו מפני חשש דם, וה"ר יונה ז"ל פ' דאפשר ליתן בו טעם להתיר ולומר דפירשא בעלמא הוא, אע"פ שמתחילה היה דם לא חיישנן להכי דבתר השתא אזלינן, שהרי הדבש אם נפל בו חתיכה של איסור ואע"ג שהאיסור נימוח בתוך הדבש כיון שדרך הדבש להחזיר הדבר הנופל לתוכו דבש, כמו דבש דיינינן ליה ומותר, הכי נמי אע"ג שמתחילה היה דם, כיון שיצא מתורת דם, בתר השתא אזלינן, ואע"פ שנותן טעם לשבח בתבשיל, ונראה דהא אפילו ראייתו צריכה ראייה עכ"ל הרא"ש.

המגן אברהם בס' רט"ז ס"ק ג' הסתפק בבאור דברי ה"ר יונה, אם כוונתו לומר שכל איסור שמהפך צורתו, ממילא הותר, גם אם לא נפסל לאכילה בינתיים, או רק אם בינתיים הוא נפסל לאכילה.

ועל פירוש הראשון הקשה ג' קושיות.

(א) בבכורות ו' ב' מבואר, שדם נעכר ונעשה חלב, וע"כ החלב היה צריך להיות אסור, ומה שהחלב הותר, זה מכח פסוק מפורש. ולולי הפסוק היה אסור. ושם, לא נפסל בינתיים, דהא הכחל ראוי לאכילה. וכיון שעל מוסק אין לנו פסוק להתיר, ממילא הוא אסור.

ב) בתמורה לא 'ב' אמרו, שאפרוח שנולד מביצת טריפה מותרת, מפני שלפני שנעשה אפרוח, הביצה מוסרחת, וכי מסרחא עפרא בעלמא הוא. משמע שלולי שיש מצב שנפסל בינתיים, זה היה אסור, אע"פ שנתהפך לדבר אחר.

ג) אם לא צריכים את מצב הסרחון בינתיים, אם כן למה הזכיר ה"ר יונה את המלים פירשא בעלמא.

ועל הפירוש השני, שכוונת ה"ר יונה שהדם נפסל לאכילה לפני שנעשה מוסק, הקשה המג"א שתי קושיות.

א) מנליה לר' יונה שכך המציאות שנפסל.

ב) איך ה"ר יונה מדמה יצירת המוסק לבשר איסור שנפל לדבש, הלא שם לא נפסל בינתיים, ואם כן הדבש צריך להיות אסור, ואין לנו מקור להתירו.

והמג"א משאיר את דברי ה"ר יונה שהתיר את המוסק ואת והדבש בצ"ע.

ובאמת עוד קשה על ה"ר יונה מה שהקשה עליו הרא"ש: ערבך ערבא צריך, מנליה לה"ר יונה בפשיטות שדבש מותר, בלי שיביא שום הוכחה לזה.

והביאור הגר"א שם פירש דברי רבינו יונה כהצד השני, שההיתר הוא בגלל שהדם מתעפש לפני שנעשה מוסק. וגם בדבש הותר רק בגלל שהמציאות הוא שהבשר שנפל לתוכו מתעפש לפני שמתהפך לדבש. ועל מה שהקשה המג"א, הלא בדבש לא נפסל בינתיים, כתב

הגר"א, שאשתמיטתיה להמג"א את דברי הר"ן במסכת ע"ז לט' ב' וז"ל: דבש של נכרים מותר, למאי ניחוש לה, אי משום עירובי, מסרא סרי, כלומר אולי מכניסים בשר נבילה לתוך הדבש, זה מסריח. ופ' הר"ן בב' אופנים. א) כיון שהבשר פוגם הדבש, לא מערבין.

לפי זה יוצא, שאם באמת נתערב בשר אסור בדבש, הדבש אסור. וכך כנראה למד הרא"ש. ב) מסרי סרי פירושו, שהבשר מתעפש, לפני שנעשה דבש, ועל כן מותר. כוונתו לומר,

שכיון שפקע שם אוכל מן הבשר, אע"פ ששוב נעשה ראוי לאכילה ונעשה דבש, מותר. וכך למד הרבינו יונה. ובגלל גמ' הזאת פשיטא ליה להרבנו יונה שבשר שנפל לדבש, הדבש מותר, והטעם, בגלל שנפסל לפני שנעשה דבש.

ויסוד זה שדבר אסור שנתעפש ושוב נעשה ראוי לאכילה שמותר לכאורה מוכח גם מהרמב"ם הלכות מאכלות אסורות פרק ד' הלכה י"ט וז"ל: קיבת (החלב שבתוכו) הנבילה וקיבת הטמאה מותרת מפני שהיא כשאר טנופת שבגוף ולפיכך מותר להעמיד הגבינה בקיבת שחיטת העכו"ם ובקיבת בהמה וחיה טמאה עכ"ל. ושם, אע"פ שהבהמה הטמאה ינקה חלבה מאמה שנמצא שחלבה היתה אסורה, וגם בסוף יהיה ראוי לאכילה כשתמצא בגבינה, מ"מ כיון שפעם היתה טנופת, הותרה ושוב לא נאסר.

גם החת"ס ציין בהגהותיו על דברי המג"א את ד' הר"ן, משמע שגם הוא פירש את הר' יונה כהגר"א. ועל קושיית המג"א על הרבינו יונה, מנליה שהמציאות שהדם נפסל לפני שנעשה מוסק, אולי יש לתרץ שס"ל לה"ר יונה כדעת הרמב"ם בה' כלי המקדש פ"א, שהמור של

הקטרת הוא המוסק. ואולי ס"ל לר' יונה שאין להקטיר דבר שאסור באכילה, (ע' בדברי הראב"ד שם ובדברי הרמב"ן על החומש), ועל כן הסיק הרבנו יונה שחז"ל התירו את המוסק, ועל כרחק שידעו שהדם מתעפש לפני שמתהפך למוסק.

אלא שלפירוש הגר"א יש להקשות, למה כתב ושנה ושלש הרבינו יונה את המלים בתר השתא אזלינן, וכנראה הפירוש כעין פנים חדשות באו לכאן, וגם הגר"א דימהו לאפרוח שנולד מביצת טריפה, וקשה, למה לא מספיק להתיר בגלל שכבר היה פירשא בעלמא?

וי"ל, שאילו היה המוסק דומה למה שהיה בראשונה, אז אע"פ שעבר שלב של עיפוש, מכל

מקום לא פקע ממנו שם אוכל, והיה דומה להרבה דברים שעוברים שלב מסוים שלא ראוי לאכילה ושוב נעשים ראויים. דוגמא לזה, בריש מי שאחזו קורדיקום משמע, שמיץ ענבים שמתהפך ליינ, כל זמן שלא נעשה יין ממש, יש סכנה לשתותו, ואעפ"כ הלא לא בטל שם אוכל מינה, ואם המיץ היה אסור, הלא נשאר באיסורו. וע"כ הוצרך הרבינו יונה להקסיף שאחר שהדם התעפש, ונוצר המוסק, הוא דבר חדש, ואזלינן בתר עכשיו. (דברי הגר"א כנראה לא היו לפני החז"א, ע' מה שכתב בסימן י"ב ס"ק ז').

אות ג

הנה הר"ז הלוי והרא"ש אוסרים את המוסק. ויש לעיין באיזה נקודה חולקים הם על הרבנו יונה. ואפשר לפרשם בכמה אופנים. (ועי' בש"ך סימן פ"ד ס"ק לז).

1) הם חולקים על המציאות, וס"ל שדם לא נעשה פירשא בעלמא, וגם בשר שנופל לדבש לא נעשה פירשא לפני שנעשה דבש, וכמו שחשב גם המג"א. אבל אילו היה נעשה פירשא, אז גם הר"ז הלוי והרא"ש היו מודים לה"ר יונה שמותר.

2) הם סוברים, שגם אם נעשה פירשא, מ"מ אסור. ואע"פ שהבאנו מהרמב"ם הנ"ל שמותר, אולי ס"ל שיש לחלק בין אם הדבר משתנה ומתעפש ומתקן שוב בטבע או לא בטבע. כי דם שנעשה מוסק זו מהלך טבעי, שזו הדם שנכנס לבלוטה המיוחדת הזאת מתהפכת ונעשה בסופו מוסק ויהיה שוב ראוי לאכילה, וע"כ לא פקע ממנו שם אוכל. ובשר בדבש אולי אסור מחמת שס"ל שלא מתעפש, ואילו המציאות היתה שמתעפש הבשר, היה מותר. ואולי סבירי להם שאעפ"כ אסור, כיון שאם נפל, אז זו הטבע שפעפשו ומתקנו ולא פקע שם מאכל. ואע"פ שלגבי אפרוח אמרינן שמותר, אע"פ שגם שם דרכו וטבעו להיות שוב מאכל טוב, אולי ס"ל שיש סברא לחלק ביניהם. ואולי מחמת שהאפרוח הוא בעל חי, וחיות בפני עצמו, ובזה אמרינן פנים חדשות באו לכאן, שמביצה נעשה אפרוח, משא"כ דם שמהפך למוסק, ששניהם אינם בעל חי, זה המשכו של זה, ואסור. ועי' במה שנכתוב בזה באות ה.

3) לכאורא יש להקשות על דברי רבנו יונה, למה דן לאסור המוסק רק בגלל שהיה דם בתחילה, הלא המוסק צריך להיות אסור גם מדין יוצא מן החי? וי"ל, שס"ל שהלימוד של חלב שהותר הוא מלמד גם על שאר ההפרשות של חי, ואע"פ שחלב חידוש הוא, לומדים ממנו, (וע' במג"א הנ"ל). וכמו שהתיר השו"ע יו"ד בס' פ"א סעיף ה' מי רגלים של בהמה וחיה הטהורים, והטעם ע' בהגר"א ס"ק ט"ז שנלמד מחלב, ה"נ מוסק. אבל לפי הי"א שבסוף סעיף ה' שם שאסור מימי חלב, ע"כ שלא לומדים מחלב על שאר הפרשות, א"כ למה מי רגלים מותר? ע"ז כתבו הטו"ז והגר"א שס"ל שמ"ר של טהורה פירשא בעלמא הוא.

אבל המוסק הלא אינו פירשא, כי יוצא מן החי במצב טוב, ואין לנו ההיתר השני, וע"כ שס"ל לרבנו יונה, שמחלב לומדים על כל ההפרשות.

אבל הרא"ש במס' חולין פ"ח ס' נא, אחר שהביא את שיטת האוסרין מימי חלב כי אין לנו פסוק רק על חלב, ולא על מימי חלב, הביא את ד' הר' שמחה, שהתיר מימי חלב. וטעמו, כי רק כלפי דין בשר וחלב אין על מימי חלב דין חלב, אבל כלפי שאר דברים יש עליו דין חלב, כמו לגבי בדין להכשיר זרעים ע"ש. א"כ משמע שס"ל להרא"ש שאין לומדים מחלב על

שאר ההפרשות, ורק מימי חלב התיר, כי זה חלב. וא"כ לדעתו מוסק צ"ל אסור מדין יוצא מן החי.

(ולכאורא לד' הראב"ד ריש ה' כלי המקדש שמוסק בא מחיה טמאה ג"כ צריך להיות אסור מדין יוצא מן הטמא טמא.)

והרא"ש בתשובה כלל כ"ד סי' ו' כתב וז"ל: דבש בפסח לא ראיתי אדם נוהג בו אסור משום חששא דעירוב קמח דלא שכיחא וגם נתבטל קודם פסח ואם באנו לאסור דבש משום תערובת נאסור אותו כל השנה דיש אומרים שנותנים לתוכו בשר נבילה ומתהפך לדבש וה"ר יונה כתב שאפילו נותנים בו נבילה כיון דנימוח ונתהפך לדבש מותר דבתר השתא אזלינן ושרי עכ"ל. ובש"ע או"ח ס' תס"ז סעיף ח' פסק המחבר שדבש מותר כי לא חוששין שיש בו איסור (ועיין בהג"ה שם). ובירושלמי סוף פרק כל שעה מבואר שאם נתערב קמח בדבש אסור וזה לכאורה ראייה לדעת הרא"ש, וקשה על הרבינו יונה. ואולי יש לתרץ שלדבריו מיירי שנתערב סמוך לפסח ולא היה לו זמן להתהפך, או שנאמר שרבינו יונה סובר שלא כל דבר שנופל לדבש מתהפך, ורק בשר מתעפש ולא קמח, ועיין יורה דעה סימן פ"ד סעיף י"ב.

והחק יעקב בס' תס"ז ס"ק ט"ז מנסה לתרץ קושית המג"א שהקשה על הרבינו יונה איך התיר את הדבש שנפל בו נבילה והלא בלי פסוק החלב היה אסור כיון שבא מדם, וכתב שדבש שאני כיון שנתהפך ונעשה כמו הדבר שנפל לתוכו, דהיינו הדבש, שהוא מותר, משא"כ הדם שנעשה חלב הייתי אומר שהחלב היינו הדם. אבל דבריו הם נגד הירושלמי הנ"ל ונגד הרא"ש הנ"ל, וגם איך אפשר לפרש את דברי רבינו יונה כך, הלא הוא הביא מן הדבש ראייה לגבי מוסק, ושם לפי סברת החק יעקב דומה יותר לדם שנעשה חלב, ונדחק הח"י בגלל זה, ועוד צדד לומר דבר שמוסק מותר בגלל שמתעפש הדם, ובדבש מותר בלי שמתעפש, בגלל סברתו הנ"ל שחדש. אבל דבריו קשים כי מדברי רבינו יונה משמע ששני הדברים הותרו מאותו הטעם.

מסקנא בענין דבר איסור שמתהפך להיתר, ולא נפסל בינתיים לאכילה, אם אין לנו פסוק להתירו כמו שיש בחלב, הרא"ש והרז"ה כתבו בפירוש שאסור, ולדעת הרבנו יונה, לפי מה שפירשו הגר"א והחת"ס את דבריו, גם כן אסור. וגם להמג"א ס' רט"ז אסור, כי צדד שהתיר רבינו יונה רק אם הדם נעשה פירשא, ואם לא, אז הניח את היתרו של רבינו יונה בצ"ע.

אות ד

ונחזור על ענין עשית השאור. אם המציאות הוא שהאלכוהול שנעשה שאור לא נעשה פירשא באמצע, אז אסור לכ"ע, כמו שבארנו באות ב וג. ואם האלכוהול מתהפך לפני שנעשה שאור לפירשא, ואחר כך נעשה שאור, אז לכאורה לפי ה"ר יונה מותר. ולד' הרא"ש, תלוי לפי מה שצדדנו באות ג. לצד 1 וגם לצד 3 מותר כמו לפי רבינו יונה ולצד 2 יש לחקור אם כאן מותר או אסור, כמו שכתבנו בענין הדבש.

ולכאורא אין לנו סבה לומר שהאלכוהול נעשה פירשא מצד עצמו. ולקמן יבואר מה המצב של האלכוהול, וגם איך לדון מצבו בגלל האמוניאק ששמים בתוכו. אבל בהמשך יבואר שיתכן שגם לה"ר יונה השאור אסור, מחמת נקודה מיוחדת בענין עשיית השאור.

אות ה

ואולי יש להביא סמך לסברא הנ"ל, שאם הטבע מעפש ושוב מתקן שיהא אסור לדעת הרא"ש. כי ע' ביו"ד סימן ס' סעיף א' בהג"ה, בהמה שנתפטמה כל ימיה רק בדברים אסורים אסורה. ולא מבואר אם זה דין תורה או דין דרבנן. ובש"ך שם נסתפק בדין זה ונשאר בצ"ע. ובביאור הגר"א מצדד לאיסורא ומייתי ספרא עם דרשה, ומשמע קצת מיניה דזה דין דאורייתא.

והשתא ניחוי, הפוסקים האלה מדברים שם על כשירה שינקה מן הטריפה, כמבואר במשנה. ולכאורא, למה זה נקרא נתפטמה מאיסור, הלא החלב, כשהכשירה יונקת ונכנס לקיבתה, לפי שיטה ראשונה שבשו"ע ס' פ"א סעיף ו' היא פירשא בעלמא, ובס' פ"ז סעיף ט' מבואר, שאפילו חלב צלול שבקיבה נקרא פירשא בעלמא, וזו שיטת הרי"ף והרמב"ם, וא"כ הלא הבהמה ניזונית מן החלב רק אחרי שיוצא החלב מן הקיבה לתוך הדקין, ואחר כך לדם, וא"כ הלא החלב שבתוך בקיבתה הוא פירשא, וא"כ היא ניזונית מהיתר, ולמה נאסרת. ואין לומר, שברגע שמכניסה בפיה נקראת הבהמה כבר ניזונית ונתפטמה, דאין זה סברא. וגם לפירוש אחד, הלשון המובא בש"ס על החלב שבקיבה שהיא פירשא, היינו מופרשת מן הקיבה, ועל כן טריפה שינקה מן הכשורה מותר, כי אין זה נקרא גוף הבהמה, וע' לשון רש"י חולין קט"ז ע"ב ד"ה הרי זו אסורה בתו"ד וז"ל: משום דלאו גופא היא, אלא שינקתו מאמו והיו ליה כנוס במעיה כנתון בקערה וכו' עכ"ל. ואע"פ שהרי"ף פירש את המילה פירשא זבל ואינו ראוי לאכילה, מ"מ גם הוא מודה לסברת רש"י, כי זה מוכח ממאי שאמרו שם בגמ' לגירסת הרי"ף: ובקבת כשירה שינקה שינקה מן הטריפה וכל שכן וכו' פירשא בעלמא, משמע דס"ל ב' הענינים. וא"כ א"א לומר שכבר נתפטמה ברגע שמכניסה לקיבה, דהא היא "כנתון בקערה" כנ"ל. וכיון שאין הבהמה ניזונית רק אחר כך, למה זה נקרא ניזונית מדבר אסור? ויתכן שקושיא זו היא ג"כ לד' השניה, שהיא שיטת ר"ת, שחלב צלול הוא לא פירשא, מ"מ כל זה כשנמצא בקיבה, אבל כשיוצא מן הקיבה ליכנס לדקין ומתערב עם מיץ הדקין, יכול להיות שגם לר"ת זה פירשא, והלא רק אחר כך נכנס לדם וניזונית, וא"כ למה נקרא שהבהמה נזון מדבר אסור?

וי"ל שלא אומרים פירשא אלא כששחטו או הרגו הבהמה ומצאו החלב בקיבה, אבל כ"ז שהבהמה חיה והחלב נכנס בגופה ומתהפך לבשר בטבע, יש עליה דין מאכל, ולא פקע שם מאכל מיניה. וזו שייך לומר לדברי הרא"ש, אבל הרבנו יונה הלא התיר את המוסק וע"כ שלא ס"ל סברא זו, אם לא שנמצא איזה הבדל.

אות ה

יש לעיין אם יצירת השאור מסתם יין דומה לכשירה שנתפטמה מאיסור. כי הפטריה ששמים על היין ויונקת את הסוכר, כלומר, אוכל את הסוכר ועי"ז מתרבה ומתגדל, האם נדמה את הפטריה לבהמה הכשירה, שינקה מן האלכוהול האסור, שדומה לחלב הבהמה הטריפה. ואם נחלק ביניהם, איך נחלק. האם לומר, שאפילו להצד שבהמה שנתפטמה כל ימיה באיסור

אסורה, זה דין מיוחד על בעל חי, שיונק ואוכל בגדר בעל חי, או שזה דין תורה או דין דרבנן, מ"מ הוא דין בבעל חי, אבל שאור שצומח ע"ג יין מותר. או דילמא נאמר הפוך, אפילו על הצד שבהמה מותרת, זה רק בבהמה, שהדבר האסור מתבטל כלפי הבהמה, כי יש לה חשיבות בפני עצמה, והאוכל האסור מתבטל לבהמה המותרת, אבל באלכוהול שמפטם להשאור, אוסרתו. ואולי תלוי במחל' הרבינו יונה והרא"ש.

אות ז

כל זה אילו היינו אומרים שהאלכוהול והפטריה הם שני דברים נפרדים, והיין הוא שאסור, והפטריה הוא דבר אחר שבעצם הוא דבר המותר, אלא שמתרבה מאיסור. אבל לכאורה אין זו דעת חז"ל כלל, ויש להוכיח שסבירי להו לחז"ל, שהפטריה בעצמה יש לה דין יין. ואבאר, במשנה מס' תרומות פרק עשירי משנה ב' מבואר שתפוח של תרומה שרסקו ונתנו לתוך עיסה וחמצה, הרי זו אסורה, כלומר שיש על העיסה דין תרומה כמו התפוח. ונקראת איך תפוח מחמיץ? התשובה היא שהפטריה הזאת הנמצאת באויר, ונקראת saccharomyces, נופל ע"ג פרי, והיא היא הגורמת שהעיסה מחמצת. וכן הוא בכל קמח המעורב עם מים, הפטריה הזאת נופל על גביהם וגורמת את החימוץ. וכן זאת הפטריה גורמת שמיץ ענבים מתהפך ליין. אלא שבזמן שנופל לתוך עיסה או מיץ ואין הרבה אויר בתוכו, anaérobic אז אוכל את הסוכר וגורם ליצירת חמיצות ופחמן gaz carbonique ואלכוהול. ואם יש הרבה אויר, aérobie, אז הפטריה מתרבה ונעשה שאור, וזה מה שנעשה בבתי חרושת לעשית שאור.

ועכשיו יש להקשות, הלא תרומה הוא מה שצומח בקרקע של ארץ ישראל, והפטריה הזאת מאויר בא, וא"כ למה המשנה נותנת על עיסה שנתחמצה מתפוח של תרומה דין תרומה? מזה מוכח שחז"ל סוברים שכיון שהפטריה נופל על הפרי ואוכל הפרי, מתבטל להפרי, ומקבל כל דיני הפרי, אם לתרומה, תרומה ואם לערלה, ערלה. א"כ בעשיית השאור שלנו, הפטריה הראשונה ששמים על היין בבית החרושת, מקבלת דין יין, ונאסרת, וכל מה שמתרבה, דין יין עליו. ואפילו אילו היינו לוקחים את השאור שנוצר בראשונה על היין והיינו שמים אותו אחר כך על דבר המותר, כמו ע"ג מי סלק, והיה ממשיך להתרבות שם, היה מקום לומר שכל מה שמתרבה, נאסר, כיון שעקרו נאסר, כל מה שיוצא ממנו הרי הוא כמוהו.

ואולי יש לדמות לגידולי טבל, שאם אין זרעו כלה, גידוליו אסורין. והגמרא מסתפקת כה"ג בנדרים נז' ב' אם גידולי היתר מעלין את העיקר, ולמסקנת הסוגיא משמע, שבעצם הגידולין מותרין מצד הדין, ואין דינם כמו העיקר, ורק בטבל אסורים דהם דבר שיש לו מתירין, נדרים נח' א', ובתרומה שגידוליו אסורין אם אין זרעו כלה, ג"כ מותרים, כדאיתא ברמב"ם פי"א ה' תרומות הלכה כ"ב, וא"כ גם באין זרעו כלה נכלל רק בתקנה שמבוארת שם הלכה כא ובגמ' שבת יז' ב'. ובמקומות שגידולי גידולין אסורין באין זרעו כלה (משנה נדרים נז' א') ג"כ הטעם ששאני קונמות, ע' שם נח' א'.

מ"מ כ"ז אילו הדבר הראשון הנלקח מן היין היה צומח אחר כך ע"ג דבר היתר, אז היינו אולי מדמין לזרע שזרעו בקרקע של היתר, וצמח ע"ג קרקע היתר, אבל כאן הלא הוא נשאר ביין, וצמח ע"ג יין, ומתרבה מכח דבר האסור, וא"כ כל ריבוי ממילא אסורים, גם בלתי

הסברא הראשונה שהיין מתהפך לשאור שאסור, אלא מכח הסברא השניה, שהשאור האשון נהפך דינו ליין, ומתרבה, ודינו כעיקר כיון שאין כוחות היתר חדשים. מ"מ יש לומר שכל הראיה הנ"ל מן המשנה בתרומות, תפוח שרסקו וכו' הוא רק לומר, שכל זמן שלא נראה לעין, דינו כדין הפרי, אבל כשמתרבה, ונעשה ניכר לעין, אולי כבר אין מתבטל לפרי, ודינו כדבר מיוחד, וצ"ע. ולכאורה יש להקשות, למה בגידולי טבל הרבוי אסור רק מצד התקנה הנ"ל, והלא חלב היה אסור מכח שבא מדם, לולי הפסוק שמתירו? וי"ל, שגידול הוא דבר חדש שאיננה הדבר הישן בעצמו, משא"כ הדם בעצמו מתהפך לחלב והיה צריך להיות אסור. ולכאורה, עשיית השאור מאלכוהול דומה יותר לדם שנעשה חלב מאשר גידול טבל.

אות ה

ונראה לומר שבהערה הנ"ל מתורצת קושיה של האחיעזר. הנה השו"ע ס' קכ"ג סעיף ט"ו כתב שהמחמיץ בשמרי יין כל העיסה אסורה. וקשה הרי אין השמרים ראויים לאכילה ואיך אוסרים? ובשלמא להמחבר שס"ל שסתם יין אסור בהנאה ניחא, אבל הרמ"א שהביא שיטות שס"ל שבזה"ז מותר בהנאה, לכל הפחות בהפסד מרובה, ואינו אסור רק באכילה קשה? ויש לתרץ בדברי החות דעת ס' ק"ג סוף ס"ק א' שפירש ששמרים אסורין כיון שראויים לחמע עיסות אחרות.

והקשה באחיעזר יו"ד ח"ב ס' י"א באות ד', שביאור זה יועיל רק בשמרים שאסורים מחמת עצמן, כמו ההיא דטו"ז ס' צ"ג סק"א שהמחמיץ בשמרי חדש אסורין, אבל בשמרי יין בזה"ז, שהשמרים אינם אסורין מחמת עצמן, אלא מחמת היין שבתוכם, דהא אם תמצן ומשהם י"ב חדשים מותרים כדאיתא שם ס' קכ"ג, והיין אין בו כח להחמיץ, א"כ איך אוסרים?

ולפי מה שכתבתי יש לתרץ שכיון שהשמרים בעצמם אינם מחמיצים, אלא הפטריה שנופל על גביהם מן האויר היא זאת שאוכלת סוכר היין, וע"כ יש להם דין יין, והוא מחמיץ, וע"כ אוסר.

אות ט

ונחקור אם יש היתר מחמת שהאלכוהול שממנו מייצרים את השאור אינו ראוי כ"כ לשתייה, ואולי דינו כמו נבילה שנתעפשה ואינה ראויה לאכילה שמוותרת. הנה כשעושים יין שרף, בהתחלה נעשה הרבה פעמים מין י"ש שלא טוב כ"כ לשתייה, כי האטנול Ethanol עוד לא מזוכך, וכשממשיכים לזככו נעשה יותר טוב. ואצלנו לעשיית השאור לא משתמשים בדוקא עם אטנול המזוכך. ויש לעיין מה דינו של היין שרף לפני הזיכוך, אם דינו כנפסל לאכילה. והדבר מפורש יוצא מדברי הריב"ש בתשובה ס' רנ"ה, מובאים דבריו בשו"ע ס' קכ"ג סעיף כד. הוא דן על יין שרף שבא מיין שאסור, ואסרו. ורוב אחרונים נקטו כדעת החכם צבי, שדעת הריב"ש לאסור לא רק ביין שאסור בהנאה, אלא בכל איסורי אכילה, וכמו שמוכח מראיותיו שהביא, וע' בשו"ת מנחת יצחק, (וע' בבית מאיר או"ח סימן תמ"ב).

והנה, כיון שרגיל הוא שבעשיית יין שרף עוברים שלב הזה שהאלכוהול עוד לא טוב בהתחלה, א"כ אילו היינו אומרים שבאיזה רגע פקע ממנו שם אוכל, א"כ יין שרף שאסור היכי משכחת לה? ועל כרחק שלא פקע שם אוכל מיניה, יהיה מאיזה טעם שיהיה. או מחמת שנקרא ראוי לשתייה והרבה שותים כך, או מחמת שזה נקרא רק תערובת שאפשר לתקן. ויש לדמותו לפלפל של ערלה שאינו ראוי לאכילה, וגם אינם מקבלים טומאת אוכלין, וכמבואר במשנה וברמב"ם ה' ט"א פ"א, ואעפ"כ אסור ואוסר. והטעם, כי סופו לאוכלו ע"י תערובת במאכל. וגם האלכוהול הזה סופו לתקנו.

אות י

והנה האחרונים ז"ל וכן בספרי שו"ת האריכו בענין שאור שאינו ראוי לאכילה, ואעפ"כ לא פקע ממנו שם אוכל מיניה. וידועים דברי החות דעת ביו"ד ס' קג. ואבאר רק נקודה אחת שנוגעת אצלנו. האחיעזר בתשובה הקשה, מאיפה ידעו חז"ל לאסור שאור של תרומה וערלה, והלא אינו ראוי לאכילה, וגם לא לאכילת כלבים, כמבואר בתוספתא פ"ב דביצה. ובשלמא בפסח נלמד מפסוק מפורש ששאור אסור, ועיסה שנתעפשה עד שאינה ראויה לאכילה אסורה, וכתב הר"ן בפסחים מה' ב', מפני שראוי לחמץ בה עיסות אחרות, אבל מאיפה ידעו שגם בשאר איסורין הוא אסור. ותירץ, שבשאר איסורין לא צריך פסוק שאסור, רק בפסח איצטריך ליה, וע"ש באריכות. ויש להסביר הדבר בכמה אופנים. מה ששאור אינו ראוי לאכילה, זה מחמת גודל חמיצותו, אבל סופו להכניסו לתוך עיסה גדולה, ושם כשיתערב בשאר העיסה, יחלש חמיצותו, ויהא נאכל ביחד עם כל העיסה, ויהא ראוי לאכילה. על כן דומה השאור לתבלינים ופלפלין, שלא נאכלין בפני עצמם מפני חריפותם, אבל נאכלין ע"י תערובתם בתבשיל, ודומה לחומץ חזק שא"ר לשתייה אלא ע"י תערובת, שלא פקע שם מאכל מיניה. ומה שצריכים סברת הר"ן של ראוי לחמץ, זה רק בצירור שמוזכר בפסחים מה' ב', בפת שעפשה, שכבר לא נהנים ממנו כלל, וכן בע"ז ס"ח א', שהשאור נפל ברוב היתר. וגם בחמץ בפסח, כיון שאין איסורו מחמת עצמותו, כי הלא קמח עם מים אינו אסור, ואינו אסור רק מחמת טעם חמיצותו, ע"כ היה הוזה אמינא, שלא אסרה תורה רק אם החמיצות הוא במצב של ראוי לאכילה, אבל אם יש כ"כ חמיצות עד שא"ר לאכילה, לא אסרה תורה, ע"כ בא לימוד שאסור. וגם נתחדש, שאפילו אוכל את השאור בלי לערבו, אעפ"כ עובר, משא"כ בשאור של תרומה, אם אוכלו כשהוא שאור, פטור, כי אין זה דרך אכילה. ואלכוהול דידן, שהוכחנו מהריב"ש שלא פקע ממנו שם אוכל, זה אולי בגלל שיש לדמותו לשאור של כל האיסורין, שראוי לאוכלו ע"י תיקון. והאחיעזר חידש, שאם יש אוכל שא"ר לאכילה, וצריך פעולות כמיות לעשותו לראוי לאכילה, לא נקרא עליו שם אוכל. וצריך לעיין, מה נקרא פעולות כמיות, האם לשרוף יין שרף פעם שני ושלישי כדי לזככו נקרא פעולה כמית? הלא לכאורה ע"ז דיבר הריב"ש הנ"ל, ואוסרו. וכיון שחסר רק כעין בישול, וא"א שזה יקרא פעולה כמית, דהא כל הבליעות בתוך הקדירה א"א להוציאם ולאוכלם רק ע"י בישול, ואעפ"כ אסרם התורה בכלי מדין. וע"כ, כלפי מצב של Ethanol שאינו מזוכך בתחילתו מוכרחים לומר שלא פקע ממנו שם מאכל ע"י שלא ראוי לאכילה באיזה שלב.

אות יא

אבל אצלנו בעשית השאור מערבים גם אמוניאק Ammoniaque, עד שכל התערובת נפסל לאכילה מחמתו. ויש לעיין אם בגלל זה הותר מדין נפסל לאכילה, או שדומה לדבר שראוי לאכילה שנתערב בו דבר מר. הנה נבילה שנתעפשה ואינה ראויה לאכילה מותרת, וזה גם בב"ח וכלאי הכרם מותר. אבל אם לא נתעפש, רק יש בה דבר מר עד שאינו ראוי לאכילה, לא פקע שם מאכל, ואסור בב"ח וכלאי הכרם, ובשאר איסורים מותר רק מדין שלא כדרך אכילה, כמבואר ברמב"ם הלכות יסודי התורה פ"ה ה"ח, ובהלכות מאכלות אסורות פרק י"ד ה' י"א. ועל כרחק צריך לומר שתערובת דבר מר לא פוסל את המאכל לקראו נפסל לאכילה. ויש להסביר הדבר בשלושה אופנים.

(א) אם מערבים דבר מר, האוכל נשאר בעצם טוב, ואם יוסיף סוכר ותבלינים יותר חזקים מן המרירות אז הכל טוב לאכילה, והאוכל באמת מוסיף טובו, ולא רק הסוכר. אבל בנתעפש, המאכל בעצמו נתקלקל, ואם יוסיף סוכר ותבלינים, אולי יאכלנו מחמת הסוכר, אבל המאכל לא מוסיף, והרי הוא כאילו מערב עפר עם סוכר ואוכלו.

(ב) בנבילה שנתעפשה, כיון שהמולקולות של הבשר נשתנו בעצמם, א"א לחזור למצבו הקודם, אבל בערב דבר מר שהזכיר הרמב"ם, שם המולקולות לא נשתנו, ואפשר במציאות להפריד את דבר המר ואז המאכל יהיה שוב ראוי לאכילה.

(ג) בנתעפשה אי אפשר שהמאכל יחזור למצבו הראשון, כנ"ל, אבל בערב דבר מר, אע"פ שא"א במציאות להפריד את דבר המר, אבל אילו היינו יכולים, היה חוזר למצבו הראשון, כי לא נתקלקל.

ויש להקשות מהא דמבואר או"ח ס' תמ"ב סעיף י, דיו שהוא מבושל בשכר שעורים מותר לכתוב בו בפסח. והטעם, כי העפצים ושאר דברים המרים מקלקלים את השכר עד שנעשה אינו ראוי לאכילה, ועל כן אין בל יראה ולא איסור הנאה. וקשה, למה לא מדמין לעירב דבר מר במאכל, שדינו שלא נקרא נפסל לאכילה. ואולי שם הוא דין מיוחד בחמץ בפסח, ודומה לקופת שאור שייחזקה לשיבה וטח פניה בטיט, שכבר אינו עומד לאכילה. או שנאמר ששם העפצים מקלקלים את השכר ומשנים את המולקולות, והוי כנתעפש.

ולפירושו הראשון הנ"ל נאמר שא"א להוסיף סוכר. ולפירוש השני נאמר שא"א לסלק את העפצים. ולפירוש השלישי נאמר שאפילו אילו היה מסלק, לא היה חוזר למצבו הראשון. רק יש להקשות, מנליה להשו"ע שכך המציאות. (ויש תשובה של מורנו הרה"ג ש. י. אלישיב שליט"א על ענין אחר שבו מיישב את הסתירה הנ"ל מסימן תמ"ב בערך כדברינו.)

ונחקור על התערובת הזאת של האלכוהול עם האמוניאק למה דומה, לעירב דבר מר שצייר הרמב"ם הנ"ל או לנבילה שנתעפשה, ואולי לציור של השו"ע הנ"ל? לפי הפירוש הראשון בדבר תלוי אם אפשר להוסיף סוכר וכדומה. ואולי נאמר שבאמוניאק א"א להוסיף, וישאר פסול לאכילה, ומותר. ולפירוש השני תלוי אם אפשר להפריד ויחזור לקדמותו. ואצלנו, כבוד מורנו הרה"ג ח. מ. שמרלר שליט"א מציריך כתב בתשובתו, שמומחה אמר לו, שאפשר להפריש האמוניאק מן האלכוהול ואז האלכוהול חוזר למצבו הראשון. ולפירוש השלישי הדין ג"כ שאסור כנ"ל.

אבל כ"ז היה אפשר לפלפל אילו באמת לא היו מתקנים את הדבר. אבל אצלנו המציאות, שלא רק שאפשר להפריש האמוניאק, ויהא האלכוהול כמקדם, אלא שבאמת בסוף, אחר

יצירת השאור, הכל מתוקן, והאלכוהול לכאורה לא נתעפש. ועוד, שהדבר עומד לכך להיות מתוקן.

ויש אולי לדמותם לפלפלים, שא"ר לאכילה, ואעפ"כ אסור, וכמו שכתבנו לעיל באות יוד. אבל אולי יש לדמותו לאפרוח שנולד מביצת טריפה שיותר, בגלל שפנים חדשות באו לכאן, דמכי גביל מסרח, ע' אות ב, א"כ גם כאן נאמר, בזמן שהאמוניאק בתוכו, הוא כמו מכי גביל מסרח, ואחר כך פנים חדשות באו לכאן. ואם תחלק ותאמר שאפרוח שאני, שהוא חיות חדשה, משא"כ אצלנו, מ"מ לדעת הרבינו יונה שהתיר את המוסק, ע"כ דס"ל דלאו דוקא אם יש חיות חדשה מותר. אבל כ"ז אלו המולקולת של היין היו משתנים ומתעפשים, אז היה דומה לדם שנתעפש ונעשה מוסק ולאפרוח הנ"ל, ושם באמת א"א לחזור למצבם הראשון. אבל אצלנו, הלא האלכוהול לא משתנה ומתעפש עד שא"א לחזור למצבם כשמסלקים את האמוניאק, וכמו שכתבנו לעיל בשם הרה"ג ח. מ. שמרלר שליט"א. ועוד, במוסק ובאפרוח א"א לעשותו לראוי לאכילה, משא"כ אצלנו, כל רגע ורגע אפשר להפריד את ה ammoniac, ויהא ראוי שוב. גם לא מוכח שהרא"ש ס"ל לחידוש הזה של הרבנו יונה, ע' באות ג'.

אות יב

ונחקור אם יש אצלנו היתר מדין ביטול. הנה האלכוהול מתערב עם הרבה מים ועם מי סלק, ולשיטת המחבר בס' קל"ד סעיף ה' יין בטל בששה פעמים מים. ונניח שיש ששה פעמים בהיתר נגד האלכוהול. אבל יש לדון אולי אהאלכוהול שלנו יותר חזק מאשר יינות בזמן חז"ל. וגם באות יג נבאר, שלדעת הש"ך, מה שמספיק שיעור ששה במים כדי לבטל יין זה בגלל שהיין נותן טעם לפגם במים, אבל אלכוהול בתוך מים לא דנו עליו בגמרא ואולי אינו דומה. ולדעת הטו"ז נבאר באות יג שההיתר של ששה במים הוא בגלל שהמים מקלישים את טעם היין, אבל לא דנו על אלכוהול. אבל נניח שהיה אפילו ששים במים, יש סברות לכאורה שאין כאן דין ביטול. ראשית יש לדעת שבסוף התהליך כבר לא נמצא שום מים, וא"כ יש כאן חוזר ונעור הנפסק לאיסור בהג"ה ס' קל"ד סעיף ג' ובש"ך שם ס"ק יח, ובס' צ"ט בהג"ה סעיף ה.

רק נתבונן, למה אין מים לבסוף. ונצייר ג' ציורים. אם המים מתאדים כל זמן שעוד האלכוהול נמצא ועוד לא נעשה שאור, זה הדין המפורש בס' צ"ט סעיף ד' בסופו, שהיתר שמתאדה, אינו מצטרף לביטול. וכן אילו האלכוהול מתהפך לשאור, ואחר כך המים מתאדה, אז ג"כ ודאי שחוזר ונעור. אבל אם המים בכלל לא מתאדה, אלא נכנס הוא ג"כ לתוך השאור, אז לכאורה היה אפשר לומר שאינו חוזר ונעור.

המציאות הוא (כך הסבירו לי) ששמים בערך 5 טון אלכוהול, 45 טון מי סלק, ו 90 טון מים. בסוף יש בערך 50 טון שאור, ואין שום מים בסוף כי מוציאים ע"י סחיטה את המים בסוף. וחלק כנראה מתאדה, ונחקור איזה חלק, המים או האלכוהול? ועל הצד שלא נשאר ששה פעמים מים בסוף, אין כאן ביטול במים.

אבל נראה שלמעשה לא משנה כאן מה המציאות, כי להלן יבואר סברא, שכאן לא שייך כלל ההיתר של הביטול של יין בששה פעמים מים. כי לדעת הש"ך בס' קל"ד כל ההיתר הוא מכח שהיין נט"ל, וכאן סופו שלא לפגום ואסור, ע' להלן באות יד. וגם להט"ז לא שייך ביטול, ע' בהמשך.

אות יג

וצריך לעיין אם היין בטל ברוב המי סלק. לפי מה ששמעתי יש היום (אולי זה ישנתה פעם) עשרה אחוז יין, ותשעים אחוז מי סלק, וא"כ צריך לעיין מה שיעורו של יין ליבטל בשאר משקה. לדעת הש"ך יין בטל בשאר משקים בששים, גם להשיטה בשו"ע שבמים בטל בששה. ולדעת הטו"ז בס' קי"ב, יין בשאר משקים בטל בששה. (ויש לעיין באיזה מין יין דבר, על יין של 12° אחוז, או 20° כי אצלנו הוא בהתחלה 64° , ואחר כך 35° צ"ע אם בטל בששה.)

ונעיין אם אצלנו שייך להתיר מדין ביטול. הש"ך בס' קל"ד ס"ק רא כתב בשם או"ה וז"ל: דוקא יין נסך במים אבל ביין או בתבשיל שמשביחו וודאי אסור הכל עד ששים ע"כ, וסיים הש"ך: ופשוט הוא. וכן כתב הש"ך בנקודות הכסף ס' קי"ד, וכתב שם שגם בשאר משקים צריך ס'. והטו"ז כתב בס' קי"ד ס"ק ד' שפשוט שגם בשאר משקים בטל בששה: "דהם מבטלים טעם היין יותר ממים" עכ"ל הטו"ז ע"ש. וצריך להבין מה טעם מחלוקתם, דמאי דפשיטא ליה למר כך, פשיטא ליה למר הפוך.

והנראה לומר, דע' ב"ב צז' א', מי סברת חמרא הוא, קיוהא בעלמא הוא. ובתוס שם ד"ה הוא הקשו, למה לא אוסר היין במים, הלא נותן טעם. ותירצו וז"ל: דאינו אלא קיוהא (פירושו: טעם חמוץ) בעלמא ואין כאן נותן טעם, וכעפרא בעלמא דמי. ובתוס. חולין כה' ב' ד"ה המתמד כתבו וז"ל: וי"ל דדיין במים אפילו פחות מששים אפילו רמא תלתא ואתא תלתא ופלגא לא חשיב טעם גמור לרבנן כבשאר איסורין דהא לא הוי אלא קיוהא בעלמא ע"כ.

הנה יש לפרש ענין קיוהא בעלמא בבי אופנים, א', שהיין נותן טעם לפגם במים, והיתרו נלמד מנבילה שא"ר לגר, שממנו נלמד שנבילה סרוחה לגמרי מותרת, וע"י תערובת, אפילו בלי שיהא פגום לגמרי, אלא שיפגים קצת את ההיתר. לפירוש זה אין שום חידוש מיוחד בדין קיוהא, אלא הוא כמו בשאר איסורין, שנותן טעם לפגם מותר. וכן מתבאר להדיא מתשובת הריב"ש ס' תל"ג שכתב שפירוש דברי הר"י המוזכרים בתוספות שהתיר יין במים בששה ולא צריך ששים, זה בגלל שהיין פוגם את המים, והוא כמו בשאר איסורין שנט"ל מותר, ע"ש בריב"ש, וכן מראים דברי הר"ן במס' ע"ז דף עג, וכ"כ המטה יונתן ס' קי"ד.

והש"ך הצריך ביין בתוך שאר משקין ששים, כי רק המים נפגם ע"י קצת יין, אבל שאר משקין לא נפגמים. ונראה לפרש את טעמו של הש"ך, כי אנשים אוהבים לשתות את המים בטעם נוטרלי, כמו שהוא בטבע, בלי הקיוהא, וע"כ הקיוהא פוגם את המים, אלא שאם שופך הרבה יין לתוך המים, אז באמת המים מושבת, אבל קצת יין, פוגם. וסימן לדבר במי שעושה לימונדה, מי ששם מספיק לימונדה, נהנה, ואם שמים מעט, אז היה יותר טוב אילו לא היה לימונדה כלל, אלא מים לבד. וזו טעמו של הש"ך שפשיטא ליה, שבשאר משקים, שלא שייך שם הסברא שרוצה לשתותם בטעם נוטלי כמו במים, ע"כ היין משביח את המשקים ואוסר עד שיהיו ששים.

אבל יש לפרש את התוס. אחרת, שלא היין פוגם את המים, אלא המים פוגם את היין, ועושהו טעם קלוש, עד שכבר לא אסרתו תורה. והוא דין מיוחד ומחודש ביין, ואינו שייך לענין נותן טעם לפגם, אלא כאילו היין פגום, ופקע ממנו שם אוכל, ואע"פ שוודאי עוד ראוי לשתיה, ולא מצינו שיפקע שם אוכל מדבר אסור ע"י שערכו בו דבר היתר שפוגם אותו רק

בקצת אבל עוד ראוי לאכילה ושתייה, מ"מ כאן שאינו אלא טעם יין, ולא אסרתו תורה אלא מכח טעם כעיקר, ע"כ כיון שלא כ"כ ראוי, פקע ממנו שם אוכל מן היין, ודבר זה הוא באמת סברא מחודשת בענין יין. ופירוש זה כנראה הבין הטו"ז, וע"כ כתב, שכיון שהמים מבטלים את טעם היין, כל שכן שאר משקים.

ונחזור לענין עשיית השאור שמערבין האלכוהול עם מים ומי סלק האם יש ביטול. לדעת הש"ך, אין היין בטל במי סלק כי אין ששים. וגם להטו"ז מי יימר שלא לכוהול דין יין עליו כלפי דין ששה.

הנה כבוד הרב הגאון ח. מ. שמרלר שליט"א מציריך כתב בתשובתו, שבהתחלה לא שמו בבית החרושת שיעור של מים או מי סלק שיתבטל האלכוהול, ורק מחמת בקשת הרבנות של פריס הוסיפו הכמויות הנ"ל. ואם כן פשיטא, אפילו אילו היינו אומרים דלא כדברנו שאין מספיק השיעור במה שהוסיפו, אלא שזה השיעור היה מספיק לביטול, מ"מ פשיטא שאין לסמוך על עובדא שבמשך כל הדורות יוסיפו שיעור שיספיק לביטול. והלא כל איסור שנפל להיתר צריך שהיהודי יתן אוכל זה לקפילא ויהא מסיח לפי תומו, או שיחשוש שמא ימצא שקרן ויפסיד אומנתו ע' ריש סימן צ"ח וגם לא סמכינן האידנא על קפילא, אלא צריך שהיהודי יראה שיש שיעור ביטול, ואצלנו הלא הרבה בתי חרושת יש, והרבה מנהלים יש והרבה פועלים יש, ומשתנים המנהלים והפועלים כל הזמן ולא ידע זה מזה, וטירחא להם לשנות מהלך העשייה הנורמלית כדי לרצות דעתם של כמה יהודים, ופשיטא שאסור בלי שישגיחו בזמן העשייה לצורך היהודים, וזה חוץ ממה שבארנו שמעולם לא היה שיעור ביטול, כנ"ל. (ועכשיו, סיון תשס"ו, שמעתי שמוסיפים יותר אלכוהול מאשר פעם, וגם בכל בתי חרושת של שאור בצרפת מערבים בעשייה את האלכוהול.)

אות יז

ויש לדון כשמערבין האלכוהול בתוך מי סלק, אם שייך לומר שבטל היין כי אולי נותן האלכוהול טעם לפגם בתוך מי הסלק? ואיני יודע אם הוא נותן טעם לפגם או לא. ונניח שהוא נותן טעם לפגם, מ"מ יתכן שאעפ"כ אינו בטל. כי בסימן ק"ג סעיף ב' מבואר, אם האיסור פוגם ולבסוף משביח, אסור. ודין זה, אע"פ שלא מבואר בש"ס, מ"מ הרמב"ם וכן הרשב"א כתבום, והשו"ע פסק כמותם. ואיני יודע אם זה מדאורייתא או מדרבנן, כעין גזירה. עכשיו יש לעיין מה הדין באיסור שנפל להיתר ובתחילה פוגם, ולבסוף לא פוגם ולא משביח, בטל או לא? כי הש"ך בס' ק"ג ס' ק"ב כתב שדבר אסור שאינו נותן לא טעם לשבח ולא לפגם, אז אוסרו, וכן הוא בהג"ה ס' קל"ד סעיף יג, (וטעם הדבר נראה, שרק נותן טעם לפגם מותר, שלומדים מנבילה הסרוחה, אבל אם אינו נותן טעם לפגם, אין לזה שייכות לנבילה הסרוחה ואסור), והש"ך הביא על זה הדין ירושלמי מפורש. אלא שהרע"א שם הביא דברי הפר"ח וכן מספר דת האש, שכל זה אם באמת נותן טעם, אלא שאינו לפגם ולא לשבח, אבל אם בכלל לא נותן טעם, מותר מעיקר הדין. עכשיו צריך לדון, דבר שבתחילה נותן טעם לפגם, ובסוף יתן טעם, אבל לא לשבח ולא לפגם, האם יאסר כמו תחילתו פגום ולבסוף משביח או לא.

והסברא נותנת, שכיון שהוכח מדברי הש"ך והאחרונים הנ"ל, שאם נותן טעם, אע"פ שאינו משביח, מ"מ כיון שאינו פוגם, בכלל טעם של איסור שאינו בטל היא, א"כ גם פוגם בתחילתו ולבסוף לא יפגום, למה לא יאסר.

עכשיו בנידון דידן, אם האמת שבזמן תערובת יין במי סלק הוא נותן טעם לפגם, אבל בסוף, כשיהיה שאור, אינו פגום, א"כ אין כאן ביטול מתחילתו, ולהיפך, השאור אפילו טוב הוא. אבל יש לומר, זה אילו כל השאור שנוצר ע"י היין היה עומד בפני עצמו, אבל כאן הלא מעורב יהא בתוך שאור של היתר, שגם המי סלק מייצר שאור, ולא יוכר טעמו, מחמת שזה מין במינו, ע"כ איך נדמה, האם לומר תחילתו פגום ולבסוף לא נרגש, ובטל, או דילמא, תחילתו פגום ולבסוף לא פגום, ואינו בטל, אלא שיש לבסוף רוב היתר, אבל הלא מין במינו צריך ששים, ואין בסוף ששים, ואסור, אם חוזר ונעור (ונדון זה להלן).

חוץ מזה יש לומר שלא מועיל כאן היתר נותן טעם לפגם לשיטת היש מי שחוכך שמבואר בס' ק"ג סעיף ב', שאם האיסור הגדיל מדתו של היתר עד שהוא משביח יותר כשאוכלו בגודל מדתו ממה שהוא פוגם בהפסד טעמו, אסור, א"כ כאן הלא נהנה יותר בגודל מדתו, ואסור. ועוד יש לומר שהלא המחלוקת שם הוא בציוור שהאיסור פוגם את טעמו של ההיתר אלא שנהנה מהגדלת מדתו, אבל אצלנו ינהה בגודל מדתו, ולבסוף באמת לא יהא טעמו פגום, א"כ גם שיטה ראשונה תאסר, ויודה לשיטה השניה.

(וע' מס' ע"ז סח' א' מחלוקת ת"ק ור"ש, שאור של חולין שנפל לתוך העיסה ויש בו כדי להחמיץ והחמיצה ואח"כ נפל שאור של תרומה או שאור של כלאי הכרם ויש בו כדי להחמיץ אסור ור"ש מתיר, והא הכא דפגם מעקרא ופליגי, א"ר זירא שאני עיסה הואיל וראוי לחמע בו כמה עיסות אחרות. וכ' רש"י ד"ה וראוי וז"ל: הלכך חימוץ דיותר מדאי אע"פ שפגם הוא לענין אכילה, שבח היא לענין עיסות אחרות עכ"ל. ובזאת הסברא נחלקו ת"ק ור"ש, וצריך לדעת איך ההלכה שם, וצריך לעיין אם סברא דידן דומה, או כאן כ"ע מודי ולא יזיה צד, גם צריך לעיין למה המחלוקת הנ"ל בשו"ע לא תלויה במחלוקת התנאים (האלה).

אות טו

ואפילו אילו היה כאן שיעור של ביטול, צריך לדון אם שייך כאן ההיתר של ביטול. דלכאורא אין היין מתבטל, כי הוא מעמיד, כיון שהשאור נוצר ע"י סוכר היין, א"כ ק"ו הוא מכל דבר המעמיד, כגון קיבה של נבילה שמעמידה את החלב, שאינו בטל. אבל יש לומר, כיון שאין האלכוהול לבדו מייצר את השאור, אלא מצרפים לו גם מים ומי סלק, א"כ יש כאן ב' מעמידים, א' של איסור וא' של היתר, והוא זה וזה גורם, שמבואר במשנה ערלה פ"ב משנה י"א, שלדעת חכמים מותר, אם אין האיסור יכול להעמיד לבד.

וכאן מוסיפים גם מים, Azote וחמצן, והם נצרכים ליצירת השאור. אבל מצד זה יש לכאורא לומר, שאינו נקרא זו"ז גורם, כי לא מצינו שאויר ומים נחשבים לגורם היתר כדי להתיר דין זו"ז גורם.

וע' בגמ' ע"ז דף מח' ב', ובדף מט', בהבריך והרכיב איסור בהיתר, וגדלו, שזה נקרא זו"ז גורם, אבל בלי הרכבה של היתר, אין זה זו"ז גורם, אע"פ שא"א לצמוח בלי אויר ובלי מים ובלי שמש, וע"כ שדברים אלו כאילו מתבטלים כלפי עיקרו של דבר והכל נקרא על שם הגורם שאסור. ואפילו קרקע של היתר לא מועיל ע' בתוס שם ד"ה שאם נטע והבריך וז"ל: ומה שהקשה בקונטרס אפילו לא הבריך והרכיב נמי לא יאסר (דהא הקרקע היא היתר) לא דק, דאין נקרא זו"ג אלא כששניהם מענין אחד, כמו הברכת איסור באילן היתר, ששניהם אילן, וכמו זבל ונבייה וקרקע דלעיל, אבל אגוז וקרקע שני ענינים הם וכו' עכ"ל של

תוספות. וכן מבוארת סברא כזאת בתוספות דף מח' ב' ד"ה ורבנן סברי ע"ש וא"כ אולי שלא שייך מצד המים ואויר לומר אצלנו זוז"ג מותר. אלא שלרש"י אולי כן נקרא זוז"ג, וכן הביא הר"ן שם מחלוקת בינו ובין הרמב"ן על ענין זה. אבל לכאורה יש לומר, שלכו"ע שייך ההיתר של זוז"ג, מכח שצריכים המי סלק ג"כ ליצירה, כדי שהאלכוהול לא יהרוג את הפטריה. (אבל אולי ע"י עוד יותר מים היו כן יכולים לייצר בלי מי סלק.) ועוד, כיון שליצרת השאור צריכים פרוטאין שנמצא באמוניאק שמוסיפים, וא"כ הלא סוכר של סלק והאמוניאק ושל יין מאותו סוג הוא, ויש כאן היתר של זוז"ג.

אלא שכל זה היה היתר אילו היה שיעור שמספיק לביטול, אלא שמדין מעמיד אתינן עלה, א"כ י"ל שמותר בגלל שיש מעמיד של איסור והיתר, וצריכים ההיתר, אבל כל זמן שאין שיעור לביטול, כמובן לא שייך היתר של זוז"ג, כמבואר במשנה ערלה פ"ב משנה ו' ופשוט. וכן במשנה של שאור של תרומה ושל חולין שנפלו לתוך עיסה וחמצו, שהתירו חכמים, זה מיירי כמובן שיש מאה בעיסה נגד השאור של תרומה, או שמיירי, שאחרי שהחמיץ הוציאו את שאור האסור מן העיסה, ורק מכח שהחמיץ רצינו לאסור, וע"כ זוז"ג מותר. אבל אצלנו, הלא סוכר האלכוהול שנתהפך לשאור, וצדדנו שכיון שלא נפסל באמצע לאכילה, א"כ היינו הך, ונמצא היין בתוך השאור, וא"כ כל זמן שאין שיעור ביטול, אסור, ולא יועיל דין זה וזה גורם כמובן.

גם לא מצינו התרו של זה וזה גורם רק בצירוף שאין האיסור נמצא בתוך ההיתר אלא שגורם שיגדל דבר אחר, אבל לא כשהאיסור נמצא ממש אלא שנתהפך. וכבר הוכחנו לעיל סוף אות ז שדבר שמתהפך בעצמו חלוק מדין גידול, ואצל עשיית השאור לכאורה הדבר לא דומה לדבר שגדל. (וזה דלא כמו שכתב מורנו הרה"ג ח. מ. שמרלר בתשובתו, שמדמה עניננו לזה וזה גורם).

אות טז

ונדון אם שאור האסור בטל בתוך השאור של ההיתר, דהיינו בתוך השאור שנוצר ממי הסלק. המציאות הוא כך, בהתחלה שמים הפטריה ע"ג מי סלק עד שנוצר שאור, והוא מותר, ואחר כך שמים השאור הזו לתוך אלכוהול המעורב בו מי סלק, השאור של היתר מתחיל להתרבות. ואולי נאמר, שהסוכר הראשון של היין שמתהפך ונעשה שאור של איסור, יש נגדו ששים בשאור של היתר ומתבטל, ואע"פ שבהמשך כבר לא יהיה ששים, כבר הותר ע"י קמא קמא בטל.

הנה יש כאן כמה סברות למה אין קמא קמא בטל. (א) שיטת הג"ה בס' צ"ט, שגם במין במינו חוזר ונעור. (ב) גם לשיטת הגר"א שבמין במינו אינו חוזר ונעור, מ"מ גם הוא מודה שיש ציורים שחוזר ונעור, וצריך לעיין, ציור דידן למה דומה. דע' בגר"א שם ס"ק ט"ו בסופו שהביא ב' התירוצים שבתוספות ב"ק ק' ב', למה בגידולי היתר לא אמרינן קמא קמא בטל, וכן בנפרצה אומרינן לו וכו', ותירץ ר"ת שכיון שהוא בלא הפסק, כבבת אחת דמיא, והריב"ם תירץ, כיון דממילא קרבי, כבבת אחת דמיא. הנה לתירוצו של ר"ת, לכאורה, כיון שהצינורות מביאים את האלכוהול לתוך המיכל כל הזמן ומתרבה בלי הפסק, כבבת אחת דמיא, ואסור. ולדעת הריב"ם יש לעיין, אם מסתכלים על ההתרבות ואסור, או על הגעת היין, שזה אינו טבעי, ולכאורה הצד השני יותר נכון. (תירוצו של המרדכי, הגר"א דחאו.)

אבל יתכן שגם להריב"ם אין כאן קמא קמא בטל, כי מבואר בס' קל"ד סעיף א' שרק אם נופל מצרצר קטן מותר מדין קק"ב, אבל כשנופל מצרצור גדול אין הדין של קמא קמא בטל, וכאן אולי זה נקרא צרצור גדול מה שנופל הרבה יין. וע' בש"ך ס"ק ה' שהביא דברי הר"ן שמבאר מה זה צרצור קטן וגדול. ויש לע' לפ"ז איך הדין אצלנו. ותוכן דברי הש"ך, שדרכם היה, שאם מריק מצרצור גדול לתוך הבור, אז מריק כל היין, ע"כ מחשיבים כבר בתחילה כאילו הכל מעורב, משא"כ בצרצור קטן לא היה הדרך להריק הכל, ע"כ יש ביטול. וכהיום בכל בתי חרושת של משקאות ויינות, שיש שם מיכלים גדולים עם צינורות, ומביאים המשקה מזה לזה, אולי צריך לדמות לצרצור גדול, כי הרבה פעמים מריקים את כל המיכל הראשון.

ועוד, הדין של קק"ב הוא רק כשהאיסור נופל לתוך ההיתר, אבל היתר לתוך איסור, אסור, כמבואר בסעיף א' שם לכו"ע. ויש לעיין אצלנו, מי נופל לתוך מי, היין לתוך השאור, או השאור של היתר לתוך היין?

ועוד, לפי מה שהביא הפ"ת שם ס"ק א' דברי התפארת ישראל שכתב שלא אמרינן קק"ב אלא לח בתוך לח שמתערב הכל, אבל בתוך יבש ולא מתערב טוב, אין קק"ב, א"כ כאן, שהאלכוהול נעשה שאור ומתלקט על יד על יד, אבל אינו מתערב כ"כ בתוך ההיתר, איך נדמה?

אות יז

ויש לעיין אם שאור בשאור נקרא תערובות לח בלח או יבש ביבש, כי אם זה יבש ביבש, הלא בטל ברוב. ובקמח בקמח נחלקו הפוסקים, ע' ש"ך ס' ק"ט ס"ק ג' ובהגהות רע"א שם, ולפ"ז יש לעיין שאור מה דינו.

וטעם המחלוקת בקמח, כי לשיטה אחת, כל אבק של קמח עומד בפני עצמו, וע"כ בטל ברוב, (ואפילו באינו מינו אם זה דרבנן לד' הש"ך ס"ק ח'), ולשיטה השניה, כיון שהאבק נכנס לשני ונותן בו טעם, אוסרו, וע"כ במינו ג"כ צריך ששים, גזירה משום אינו מינו. והנה השאור אפשר לחלקו לחתיכות קטנות מאד, אם כן מה דינו?

ונראה שתלוי על איזה מין שאור של היתר מדובר, כי יש שתי סוגי שאור של היתר. הראשון הוא השאור שהיה מתחילתו רק שאור של היתר, ששמים ע"ג התערובת של מי סלק ואלכוהול. והשני הוא השאור שצומח ביחד ע"ג האלכוהול ומי סלק. וכלפי הראשון יש לומר דהוי יבש ביבש, או לח ביבש, כי מתלקט על יד, אבל כלפי זה השאור, אין רוב בסוף, כי שמים ה' טון שאור של היתר, ובסוף הה' טון של אלכוהול מתרבים ונעשים ה' טון של שאור של איסור, בערך. אבל כלפי השאור שנוצר ממה שמעורב יין וסלק ביחד, הנה כאן כל החלקים של 1 ממיליון של מילימטר שמתהפך לשאור, כבר הלא מעורב במשקה, ונולד מעורב, וודאי דין לח בלח יש לו, וצריך ששים, ולא דומה לקמח.

אלא שהה' טון של יין זה שליש יין (1600 קילו) ושני שליש מים, וצ"ע בזה אם שייך ביטול, אע"פ שסופו להיות לח ועיין.

אות יח

אם נכון הדבר, שחלק השאור שנוצר ע"י האלכוהול, אסור, א"כ צריך לדון, מה דינו של השאור, אם מותר להשתמש בה או לא, כיון שכבר מעורב בהיתר, בחלק שנוצר מן המי סלק.

ובסוף בתוך העיסה הלא היא ששים נגד חלק האיסור, כי הדרך (כך שמעתי) שמערבים 25 גרם שאור בתוך קילו קמח, ואם רק חלק עשירי של השאור אסור (וצריך כמובן פיקוח שלא יוסיפו אחוז יותר גדול של האלכוהול), א"כ יש ששים בסוף נגד השאור של איסור, ואע"פ שמחמץ אינו בטל, מ"מ הלא א"א ע"י 2.5 גרם לחמץ קילו שלם, וא"כ יהא זוז"ג כלפי העיסה, ויותר הלחם לבסוף אם גוי אפאן. (וע' להלן אות שנבאר שאין זה פשוט.)
ואם יהודי רוצה להשתמש בשאור, לכאורה אסור, כיון אין מבטלין איסור לכתחילה. ונעיין אם יש היתר מחמת שכבר מעורב ברוב היתר, ורוצים רק להוסיף עד כדי שיעור ביטול, והוא סתם יין, שאסור רק מדרבנן.

ומצינו שלוש שיטות עקריות באסור דרבנן שכבר מעורב. א) הרמב"ם בפט"ו מהמ"א כתב, שאיסור דרבנן שכבר מעורב, ואין שיעור לביטול, מותר להוסיף ולבטל, וע"כ בשר עוף שנפל לתוך חלב, מותר להוסיף ולבטל. ב) הרשב"א (הובא בטור) מחלק בין איסור דרבנן שעקרו מן התורה, ובין איסור דרבנן שעקרו מדרבנן כגון גבינה של נכרים ושמנו של גיד, (דברי הרשב"א בתורת הבית הקצר לא הבנתי, ולכאורה סותר מה שכתב בתורת הבית הארוך.) ג) שיטת הרא"ש, שכל איסור דרבנן אסור להוסיף, רק אם מקלי קליא איסורא, כגון עצים שנשרו לתוך תנור ביו"ט, אז מותר.

הנה הב"י הסתפק בדעת הרמב"ם, אם דעתו שכל איסור דרבנן מותר, או רק אם אינו עיקרו מן התורה, וס"ל שבשר עוף בחלב אולי נקרא אין עקרו מן התורה. מ"מ כתב הב"י שסתם יין נקרא עקרו מן התורה כיון שכתוב ישתו יין נסיכם. ובשו"ע ס' צ"ט סתם המחבר וכתב שאיסור דרבנן שנפל לתוך היתר, מותר להוסיף. וההג"ה שם פוסק כדעת הרא"ש, שבכל אופן אסור, רק במקלי קלי מותר. הנה לכאורה אצלנו אסור להשתמש בין לדעת המחבר ובין לדעת ההג"ה. לדעת ההג"ה אסור כיון שלכאורה אין כאן מקלי קלי איסורא, לפי מה שבארנו שהאלכוהול בעצמו נמצא בשאור (וזה דלא כמו שצדד מורנו הרה"ג ח. מ. שמרלר שליט"א בתשובתו), ולדעת המחבר גם כן לכאורה אסור, כיון שהב"י כתב שסתם יין נקרא יש עקרו מן התורה, ואסור להוסיף לדעת הרשב"א, ובב"י עצמו מצדד שגם דעת הרמב"ם כדעת הרשב"א. אלא שבספר אגרות משה חידש, שאפילו אם נחמיר שסתם יין נקרא עיקרו מן התורה, כ"ז בזמננו, אבל בזה"ז שכתב הרמ"א בה' יין נסך, שכיון שאינם בקיאים לנסך, מותר בהנאה (בהפסד מרובה), א"כ הטעם שאסור היום סתם יין זה מגזרת בנותיהם, א"כ הוא אין עקרו מן התורה, ומותר לדעת הרשב"א להוסיף. ודבר זה חידוש הוא, ע' בב"י ריש סימן קל"ב, וגם קולא ע"ג קולא להחזיק דלא כההג"ה בענין אסור ביטול, ודלא כדעת המחבר בענין איסור הנאה של סתם יין.

אלא שהרע"א בהגהותיו כתב בשם הא"ר, שכל מה שהתיר הרמב"ם (והמחבר) להוסיף באיסור דרבנן זה רק אם נפל מעצמו, אבל אם אדם ערב, אפילו בשוגג, אסור להוסיף. וצריך להסביר מה ההבדל, כי הלא בשוגג לא קנסו אטו מזיד, (ע' גיטין נג' ב' ר' יוסי ור"ש אומרים בשוגג עלו במזיד לא יעלו, וע' רמב"ם ה' מ"א פט"ז ה' י"א וי"ב, וע' שו"ע יו"ד ס' צ"ט ס"ה), ועל כרחק אין טעם אסורו מדין קנס, אלא שלא הקילו שיהא מותר להוסיף

ולבטל אם התחלת התערובת היה על ידי אדם במתכוין לערב. וא"כ לכאורא, גוי שערב בכוונא לערב, לא יותר טוב מאשר ישראל שערב בשוגג, וא"כ אצלנו אסור להוסיף גם לדעת המחבר. (וזה דלא כמו שכתב מורנו הרה"ג ח. מ. שמרלר בתשובתו.)

עוד יש לומר סברא אחרת למה אין היתר לדעת המחבר להוסיף. כי באמת השאור יחמץ את העיסה אלא שתותר העיסה בסוף מדין זו"ז גורם, אבל הלא אסור לכתחילה לעשות זו"ג. ומה תאמר, הלא הר"ן כתב שטעם איסור לעשות זה וזה גורם זה מדין אין מבטלין איסור לכתחילה, וכאן כיון שכבר מעורב, מותר לדעת הרמב"ם להוסיף, מ"מ הלא כאן מתחיל סוג חדש של אין מבטלין איסור, הסוג של זו"ג, ואולי כל מה שהתירו חז"ל להוסיף אם כבר מעורב, היינו להמשיך אותו סוג הביטול, דהיינו, שכבר מעורב למשל בעשרים, ותוסיף ארבעים, ותגיע לששם, אבל כאן עוד לא התחיל לחמץ, ורוצה להתחיל לחמץ, אלא שיותר אחר כך, מ"מ אולי זה אסור. ובכלל, מנלן שמותר לגרום זה וזה גורם, כי אע"פ שכתב הר"ן שאסור לגרום זה וזה גורם מדין אין מבטלין איסור לכתחילה, מ"מ הר"ן אמר דבריו לחומרא, ומנלן שהדברים דומין כל כך עד שנאמר שגם לקולא מדמינן עד כדי לומר שאם כבר מעורב יהא מותר להוסיף? (וזה דלא שכתב הרה"ג הנ"ל בתשובתו). ולפי מה שהבאנו את דברי הרע"א הנ"ל, שרק אם נפל מעצמו מותר להוסיף לדעת הרמב"ם, אם כן גם בלי סברא הזאת אסור להוסיף כנ"ל.

אות יט

ויש לעיין לדעת ההג"ה שס"ל חנ"ן בשאר איסורין, האם יש כאן חשש של חנ"ן, כי אם נעשה חנ"ן, כמוכן כבר לא שייך ביטול. ויש להסתפק בשנים, א) אם הכל נעשה חנ"ן בזמן תערובת של האלכוהול במי סלק, ב) בזמן שמתערב השאור של היתר בשאור של איסור.

הנה בענין מצב האלכוהול, עיין בש"ך ס' קל"ד ס"ק ט"ז בענין חנ"ן ביין נסך. ובענין מצב השאור, לכאורה מוכח מן המשנה בתמורה יב' א' אין המחמץ מחמץ אלא לפי חשבון, ועיין ברש"י שם, וכן הוא בתרומות פ"ה מ"ו וע' בר"ן שם, שאין דין חנ"ן בענין חימוץ, והר"ן סוף פרק כל הבשר הביא מזאת המשנה ראייה שאין חנ"ן אלא דרך בישול, ולדעת שאר הפוסקים שחולקים על הר"ן, וכדמשמעות ההג"ה שלא חלק כהר"ן, מ"מ הלא צריך לתרץ איזה תירוץ על הקושיא, ואולי ס"ל שדין מחמץ שאני, ועיין. ולפ"ז אין בעיה בזה בענין חנ"ן של שאור בשאור. מ"מ אסור כנזכר לעיל לישראל להשתמש עם השאור, לכו"ע, אם ננקוט כהצד שהאמוניאק לא פסלו לאכילה, ע' לעיל באות י"א.

אות כ

עיין מה הדין אם גוי השתמש עם השאור ואפה בו פת, האם הפת אסור בדיעבד או מותר. כי הלא חלק האסור של השאור כבר נתבטל בתוך העיסה, כיון שיש ששים נגד השאור האיסור, ומצד שהוא מחמיץ הלא זה וזה גורם ומותר, כיון שאין באיסור לבד לחמץ, כנ"ל. אבל לפסק המחבר בסימן קל"ד סעיף יג, שכל הדברים שדרך הגוי לערב בו יין או חומץ אסורים, וכוונתו לפסוק שאפילו אם יש ששים אסורים, כדברי הרשב"א והראב"ד המבוארים בדברי הבית יוסף שם. וטעמם כי כל הדין של ביטול בששים לא נאמר אלא אם

נתערב איסור בהיתר במקרה, אבל בדרכו בכך, לא הלכו אחר ששים ואסור, ע"ש בב"י, א"כ לכאורא אצלנו הפת שאפה גוי הוא אסור, אם נכונים דברינו שהשאור אסור. אלא שהנודע ביהודה בסימן נ"ו כתב, שמוכרחים לומר, שהר"י מיג"ש והרמב"ם חולקים על שיטת הרשב"א והראב"ד, וכיון שהוא רק איסור דרבנן, יכולים להקל. הנה לכאורא יש להעיר על דברי הנו"ב, שהאחרונים שם בס' קל"ד לא העירו שיש חולקים על הש"ע הזה, לא הש"ך והט"ז וכו' וטעמא בעי. גם הב"י בס' קט"ו הביא את דברי הרשב"א הנ"ל בתורת הבית, ולא העיר הב"י שהרמב"ם חולק עליו, ואולי ס"ל הב"י שאין כאן מחלוקת, ודלא כהנו"ב.

ונבדוק ראיית הנו"ב. הרשב"א והראב"ד הקשו על המשנה בפרק ב' של ע"ז, כבשים שדרכן לתת בתוכן יין וחומץ אסורים, למה לא נתיר ע"י קפילא, וע"כ כתבו הנ"ל, שדבר שדרך עכו"ם לערב בו איסור, אסורים לגמרי. והנה הרמב"ם כתב שטעם איסור גבינת עכו"ם בגלל שמעמידים אותה בקיבת נבילה. והקשה הר"י מיג"ש והרמב"ם, למה לא יתבטל טעם הקיבה בששים? ותירצו, כיון שהקיבה מעמידה את החלב, ע"כ לא בטל. וע"ז כתב הרשב"א, שלדרכו, כיון שדרך העכו"ם לערב, אינו בטל, א"כ לא קשה קושית הר"י מיג"ש והרמב"ם. וכתב הרשב"א ג"כ, שממה שיש מ"ד אחר בגמ' שגבינה אסור כיון שמחליקים פניה בשומן של חזיר, ולא הלכו אחר נתינת טעם, זה ג"כ בגלל שדרך עכו"ם לערב. וכתב הנו"ב, כיון שהר"י מיג"ש והרמב"ם לא תרצו כתירוצו של הראב"ד והרשב"א, אלא שגבינה אסורה מחמת שהאיסור מעמיד, על כרחך שלא ס"ל דברי הראב"ד והרשב"א.

והנה יש לומר שראיה זו אינה מוכרחת. כי באמת חלוק דין כבשים שדרכן לתת לתוכן יין מדין גבינה. כי גבינה הוא דבר שנאסר במנין, וצריך מנין אחר להתירו, ואסור לדעת הרמב"ם גם אם העמיד בעשבים, אע"פ שאין שום איסור בתוכו, מ"מ אסרו במנין, משא"כ כבשים של גוים, אם אין דרכם לתת בתוכם יין וחומץ הם מותרים, כדאייתא במשנה, ולא אסרום בגלל שיש בעולם גוים שמערבים בו יין, ורק אלו שבאמת דרכם לערב אסורים. א"כ איסור הכבשים יותר קל, שלא אסרום אלא למקומם ושעתם. רק הראב"ד והרשב"א חדשו, שאם מערבים בו יין, אסורים גם כשלא נותנים טעם. אם כן יתכן שגם הרמב"ם ס"ל סברת הראב"ד והרשב"א, ומה שהוצרך לתת טעם איסור גבינה מחמת שמעמיד, ולא כתב הסברא של הראב"ד, כי אי מטעם זה נאסר גבינה, א"כ אין זו סבה מספקת לאסור גבינה במנין, כמו שגם לא אסרו כבשים, אלא ע"כ יש סבה יותר חמורה למה אסרו את הגבינה, וע"ז כתב בגלל שהקיבה היא מעמיד. וכ"ז הוצרך הרמב"ם כדי להסביר למה בגבינה יש איסור חמור של דבר שבמנין.

הראיה השניה של הנו"ב הוא כך. הרמב"ם בפ"ג הלכות מ"א הלכה טו הביא שיטת הגאונים לאסור החמאה שלא נתבשלה מחמת חשש חלב טמא שבתוכה, וכתב הרמב"ם, שאינו בטל מחמת שעומד בפני עצמו, והרשב"א כתב מחמת שדרכו של גוי לערב. וכתב הנו"ב שכיון שהרמב"ם לא כתב טעמו של הרשב"א, על כרחך שלא ס"ל כדעת הרשב"א. אבל אולי יש לומר שס"ל להרמב"ם שכיון שהחמאה אינה אסורה רק מחמת חשש שמא ערב בו חלב טמא, וזה אין כ"כ שכיח כמו כבשים שדרכם לתת בתוכם יין, ע"כ הוצרך הרמב"ם לתת טעם אחר, מחמת שעומד החלב בפני עצמו ולא בטל.

ואנו כותבים דבר זה כדי להסביר את דברי הב"י והשו"ע שפסק דברי הראב"ד והרשב"א בלי שום חולק. מ"מ מדברי הר"ן והרשב"א בתורת הבית משמע, שסבירי להם שהר"י מיג"ש והרמב"ם לא ס"ל סברתם. אבל הבית יוסף הביא בסימן קט"ו את דברי הרשב"א

בתורת הבית ומה שכתב על דברי הרמב"ם בענין החמאה, ואעפ"כ בסימן קל"ד הביא את דברי הראב"ד והרשב"א להלכה ולא הזכיר כלל שהרמב"ם חולק עליהם. והלא אין דרכו של הב"י להשמיט את דעת הרמב"ם לגמרי. על כן לכאורה נראה כמו שכתבתי, דס"ל להב"י דלא מוכח מן הרמב"ם שחולק על סברת הרשב"א וראב"ד בכבשים, וע"כ סתם כמותם, וזה דלא כהנו"ב.

אלא שכבר כתוב בספרי האחרונים, שנראה מדברי ההג"ה בס' קי"ד סעיף ד' ועוד מקומות, שאינו חושש לדברי הרשב"א והראב"ד, (אלא ששם בס' קי"ד לא מיירי מפורש שדרכם לערב, אלא חשש בעלמא) וכבר הקשו האחרונים למה לא הגיה ההג"ה כלום בס' קל"ד. וא"כ אם גוי אפה עם שאור הזה, הדבר תלוי אם הלכתא כהמחבר בס' קל"ד, אז הפת אסורה, (על הצד שהאמוניאק לא פסלו, ע' אות י), ואם כדעת הנו"ב, יש להקל אם קשה למצוא פת אחר. ואם יש ספק אם השתמשו בשאור הזה, יש יותר צד להקל, מצד שיטת ההג"ה בס' קי"ד סעיף ד' הנ"ל שמקיל, אם יש ששים, וכן כאן בעיסה.

כא

שמעתי בשם מורה הוראה אחד, שהתיר שאור דידן מצד מה שדמה אותו לשמן שנסחט מחרצנים של סתם יין שהתיר בתשובות החת"ס. והחת"ס כתב שני טעמים, אחד שדמה לדברי ה"ר יונה במוסק, ושנית בגלל שאין שום טעם יין ניכר בשמן. הנה טעם הראשון קשה לפי מה שבארנו באות ב, כי אי אפשר ללמוד מדברי הרבינו יונה להתיר, ולהיפך, יש ללמוד ממנו שאסור, וכמו שציין החת"ס בעצמו בהגהותיו שם את דברי הר"ן, שרק מחמת שנפסל בינתיים לאכילה הותר, א"כ זה דלא כמו שכתב בתשובה זו. ויתכן שהחת"ס סמך בנידונו של שמן שנסחט מחרצנים של סתם יין בעיקר על ההיתר השני שכתב. וטעם זה לא שייך כאן, כי בשמן שנסחט מהחרצנים, הלא החרצנים בעצמם אינם אסורים, כי נולדו בהיתר, ורק טעם היין שבהם נאסר, וכיון שאין טעם יין בשמן, א"כ אין השמן נאסר. אבל אצלנו, שהסוכר שבתוך האלכוהול הוא גופו של האיסור וממשו, והוא נהפך לשאור, וההתהפכות הזאת אינו מתיר, א"כ האיסור הלא נמצא ממש. והגע עצמך, אילו היו חרצנים של ערלה או כלאי הכרם או תרומה, והוציאו שמן, וודאי שהיה נאסר, (גם אילו לא היה איסור הנאה) וכן כאן.